

ЖОРЖ САНД

библиотека
Domina

Консуела

ТОМ ТРЕТИ

Превод от френски
Георги Цанков

Редактор
Зоя Захариева-Цанкова

litus

Залата на Италианската опера в Берлин, построена през първите години от властването на Фридрих Велики, по онова време беше една от най-красивите в Европа.¹ Входът беше безплатен, тъй като за спектаклите плащаше самият крал. Все пак за влизането в театъра беше необходим специален билет, понеже всички ложи бяха предназначени за определени лица: едни – за принцовете и за принцесите от кралското семейство, а други – за членовете на дипломатическия корпус, за знаменити пътешественици, за учени от Академията, за генерали; и така навред – членовете на семейството на краля, придворните на краля, хрантутниците на краля, фаворитите на краля. Впрочем нямаше причини за роптание – всъщност това беше театърът на краля и това бяха артистите на краля. За прекрасните обитатели на прекрасния град Берлин оставаше само късче от партера, тъй като голямата част беше заета от военни – всеки полк имаше право да изпраща по няколко човека от рота. Така че вместо веселата, възпламеняваща се и интелигентна парижка публика артистите виждаха пред себе си „двуметрови герои“, както ги наричаше Волтер, с огромни шапки, при това повечето от тях вдигаха на раменете си своите съпруги. Всичко това беше неугледна, силно воняща на тютюн и на

¹ Кралската придворна опера в Берлин е открита на 7 декември 1742 г. с творбата „Цезар и Клеопатра“ от капелмайстора на Фридрих Велики Карл Хенрих Граун (1704–1759); операта в онези години е наричана и „Италианска“, тъй като изпълнителите са предимно италианци. Всички бележки, освен изрично обозначените, са на преводача.

алкохол гълпа, която не разбираше нищо от представлението, кокореше очи и не се осмеляваше нито да ръкопляска, нито да свирка от страх пред висшестоящите, но въпреки всичко вдигаше страховтен шум, тъй като нито за миг не оставаше неподвижна.

Зад тези господа бяха разположени два реда ложи, откъдето зрителите нищо не виждаха и не чуваха, но те неизменно присъстваха там, понеже заради приличието бяха принудени редовно да посещават спектаклите, поднасяни им толкова щедро от Негово Величество. Самият крал не пропускаше нито едно представление. Фридрих следваше примера на своя баща, Фридрих Вилхелм I¹, който правеше същото, но в зал осветена, скована от груби дъски зала, където, слушайки калпавите немски музиканти, кралското семейство и дворът умираха от скука в зимните вечери и търпеливо стояха под изливащия се от прогнилия покрив дъжд, докато кралят спеше. Фридрих жестоко страдаше от ужасната домашна тирания, проклинаше я, но беше принуден да я понася; щом обаче стана владетел, възстанови този обичай, както и много други, още по-деспотични и по-жестоки, цялата прелест на които бе оценил едва сега, след като бе станал единственият човек в кралството, който не се измъчваше от изпитанията.

Никой не смееше да се оплаче. Сградата на оперния театър беше великолепна, обстановката – разкошна, а артистите пееха превъзходно; кралят почти винаги стоеше прав до рампата, близо до оркестъра, с вперен към сцената лорнет – даваше пример за неуморим меломан.

¹ Нека припомним, че Фридрих Велики (1712–1786), крал на Прусия от 1740 до 1786 г., е син на Фридрих Вилхелм I (1688 – 1740), крал на Прусия от 1713 до 1740 г.; бащата е груб мъж, който презира наследника си и го подозира в хомосексуализъм. Слухове за сексуалната му ориентация има и по-късно, носят се клюки, че парадирва с любовниците си, за да прикрие истинските си чувства. А кореспонденцията между Фридрих Велики и Франсоа-Мари Аруе, известен на света под псевдонима Волтер, датира от младежките години на принца; през 1749 г. Волтер заминава за Прусия, но тъй като не получава водеща роля в двора, както се е надявал, се скарва с краля и напуска страната след три години; по-късно, вече от Франция, подновява преписката си с монарха.

На всички беше известно, че след като се настани в Берлин, Волтер започна да възхвалява великолепието на двора на „северния Соломон“.¹ Раздразнен от проявяваното от Луи XV пренебрежение към него, от невниманието, с което го отблъскваше „покровителката“ му госпожа Помпадур, преследван от йезуитите, освиркан на парижка сцена, в момент на избликнал гняв, той пристигна в Прусия да дири почести, щедро заплащане, титлата камерхер, ордена на Почетния легион и най-вече – дружбата на краля философ, по-примамлива за него от всичко останало. Също като голямо дете, великият Волтер се цупеше на Франция, въобразявайки си, че неблагодарните му съотечественици *ще се поболелят от мъка*. Доста се беше главозамаял от новата си слава, когато пишеше на приятелите си, че Берлин с нищо не отстъпва на Версай, операта „Фаeton“² е най-съвършеното зрелище, а примадоната има най-красивия глас в цяла Европа.

По времето, когато продължавам своя разказ (за да не изморявам паметта на читателите си, направо ще кажа, че от развитието на последните приключения на Консуело бе изминала почти година), зимата в Берлин се оказа доста сурова, великият крал започна малко по малко да разкрива истинската си същност, а Волтер вече усещаше разочарование от Прусия. Той седеше в своята ложа между маркиз Д'Аржан и Ламетри³, без да се преструва, че обича музиката, която никога не усещаше толкова силно, както истинската поезия. Болеше го коремът и с тъга си припомняше неблагодарната, ала пламенна публика в парижките театри, чиито аплодисменти му бяха доста-

¹ В писмо до племенницата си Луиз Дени от 18 декември 1752 г. Волтер нарича така Фридрих Велики.

² „Фаeton“ е опера от Карл Хенрих Граун, поставена в Берлин за първи път през 1750 г.

³ Жан-Батист де Буайе, маркиз Д'Аржан (1704–1771) е френски философ и романист; Фридрих Велики го назначава за камерхер, за директор на Кралския театър и за директор на отдела за словесност на Берлинската академия на науките; Жюлиен дьо Ламетри (1709–1751) е френски лекар и философ материалист; по покана на крал Фридрих през 1748 г. пристига в Берлин, член е на Академията на науките и е личен лекар на краля; към края на живота си изпада в немилост, носи се слух, че е отровен.

вяли толкова много радост – публика, съприкосновението с която така фатално го разтресе, че той се закле никога повече да не я вижда, макар да не успяваше да се възпре непрестанно да мисли за нея и да се труди неуморно за бъдещото ѝ благоволение.

Междувременно днешният спектакъл беше превъзходен. В града течеше карнавал и всички членове на кралското семейство, дори маркграфовете, които си бяха намерили съпруги в отдалечени къчета на страната, се бяха събрали в Берлин. Представяха операта „Тит“ по либретото на Метастазιο и музика от Хасе¹, а главните роли се изпълняваха от двамата най-значими артисти от италианската група – Порпорино и Порпорина.²

Ако нашите читатели благоволят леко да понапрегнат паметта си, те ще си припомнят, че тези две действащи лица не са съпруг и съпруга, както бихте могли да предположите по техните псевдоними. Не, първият е сеньор Уберти, притежател на изумителен *контраалт*, а втората е *Zingarella*, Консуело, великолепната певица; и двамата бяха ученици на маестро Порпора, който, според италианския обичай от онази епоха, им бе позволил да носят славното име на учителя си.

Трябва да признаем, че сеньора Порпорина пееше в Прусия далеч не с онзи подем, на който беше способна в предишните, по-добри времена. Докато чистият контраалт на нейния партньор звънко достигаше до всички ъгълчета на берлинската опера, поддържан от облагите на напълно обезпечения живот, привикнал към неизменни успехи и постоянна заплата от петнайсет хиляди ливри за два месеца работа, клетата *Zingarella*, може би по-романтична и естествено, по-безкористна и неприспособена към владениящата суровост на Севера и на пруските капрали, не се чувстваше особено въодушевена и пееше по онзи добросъвестен, безупречен начин, който не пораждаше поводи за порицание, ала и не предизвикваше ентузиазъм. Ентузиазмът на актрисата и ентузиазмът на публиката задъл-

¹ Става дума за операта „Милосърдието на Тит“; за поета Метастазιο и за композитора Хасе вж. подробни бележки в предишните токове.

² За Порпорино, най-добрия ученик на маестро Порпора, също вече сме говорили (той е Антонио Уберти), а Порпорина е главната героиня на романа – Консуело.

жително трябва да са взаимни. Обаче в славните дни на властването на Фридрих Велики в Берлин нямаше ентузиазъм. Строгото съблюдаване на правилата, покорството и онова, което през осемнайсети век, особено в двора на Фридрих Велики се наричаше *разум* – такива бяха единствените добродетели, способни да разцъфтят в атмосферата, тон за който даваше кралят. Никой от събралите се в тази зала нямаше право да въздъхне или дори да помръдне без височайше позволение. Сред цялото множество зрители само един можеше свободно да се отдава на впечатленията си и това беше кралят. Единствено той олицетворяваше публиката и макар да не беше добър музикант, въпреки че обичаше музиката, всичките му способности, всичките му наклонности бяха подчинени на такава желязна логика, че кралският лорнет, направо прикован към жестовете и извивките на гласа на певицата, не само не я въодушевяваше, а напротив, напълно я парализираше.

Впрочем за нея беше дори много добре, че трябваше да се подчинява на тази тягостна хипноза. Най-дребната проява на вдъхновение, най-незначителният порив на неочакван гениален изблик вероятно биха скандализирали и краля, и придворните, докато трудните и сложни руади, изпълнявани със съвършенството на безупречен механизъм, предизвикваха възторга на владетеля, на благородниците и на Волтер. Както е известно, Волтер казва: „Италианската музика е много по-хубава от френската, тъй като е по-орнаментирана, а *преодоляната трудност все пак означава нещо*.“ Така е разбирал изкуството Волтер. Енциклопедистът би могъл да отговори подобно на един остроумен мъж, който все още е жив, когато го запитали дали обича музиката: „Тя не пречи особено много.“

Всичко вървеше добре и операта безпрепятствено напредваше към развързката; кралят беше изключително доволен и от време на време кимаше на капелмайстора, изразявайки по този начин одобрението си; дори се готвеше да започне да аплодира певицата, завършваща своята каватина, както милостиво правеше обикновено, винаги отдавайки ѝ дължимото, но ето че, по някакъв необясним каприз на случайността, Порпорина, по средата на блестящата руада, която неизменно ѝ се удаваше, внезапно замлъкна, устреми странен поглед към дъното на залата, стисна ръце и с вик „О, Боже!“ се строполи в безсъзнание на авансцената. Порпорино побърза да

я вдигне, наложи се да я отнесат зад кулисите, а в салона настана врява – въпроси, предположения, догадки. В разгара на тази суматоха кралят гръмко се провикна към тенора, който продължаваше да стои на сцената:

– Какво значи всичко това, Кончалини¹? – запита той властно и рязко, надвиквайки шума на тълпата. – Идете да видите, побързайте!

Певецът се върна след малко, почитателно се наведе към рампата, на която се беше облегнал кралят, и съобщи:

– Ваше Величество, сеньора Порпорина лежи като мъртва. Страхувам се, че няма да може да довърши представлението.

– Хубава работа! – възкликна кралят и присви рамене. – Нека ѝ дадат чаша с вода, нека ѝ донесат да помирише амоняк, само побързо сложете край на тази история!

Кастратът, който нямаше ни най-малко желание да разсърди краля и да изпита върху себе си, в присъствието на толкова много хора, изблика на гнева му, отново се промъкна зад кулисите като плъх, а владетелят раздражено разговаряше нещо с капелмайстора и с музикантите; в същото време публиката, за която лошото настроение на монарха беше значително по-интересно и по-важно от неразположението на клетата Порпорина, прилагаше невероятни, но безплодни усилия да улови думите на владетеля.

Барон фон Пелниц,² оберцеремониалмайстор на краля и директор на неговия театър, скоро се върна и доложи на Фридрих как стоят нещата. В театъра на Фридрих не съществуваше онази атмосфера на тържественост, каквато може да царства, ако публиката се чувства независима и влиятелна. Кралят навсякъде се държеше като у дома си, спектакълът му принадлежеше и беше подготвен специално за него. Затова никой не се учуди, че главно действащо лице при тази неочаквана интермедия беше самият той.

¹ Джовани Карло Кончалини (1745–1812) е италиански певец кастрат, пял в оперните театри на Мюнхен и Берлин. Подобни несъответствия в годините, през които се появяват героите, са естествени в историческите творби на романтиците.

² Карл-Людвик фон Пелниц (1692–1775) е немски авантюрист, пребивавал в много страни; в двора на Фридрих заема длъжността оберцеремониалмайстор.

– Чуйте ме, бароне – изрече високо, без да обръща внимание, че го чува част от оркестрантите, – скоро ли ще свърши безобразието? Направо е смешно! Нима там, зад кулисите, не разполагате с лекар? Длъжен сте винаги да имате подръка доктор в театъра.

– Ваше Величество, има лекар. Той обаче не се решава да пусне кръв на певицата, тъй като се опасява, че тя ще бъде изтощена и няма да може да продължи да играе. Все пак ще му се наложи да прибегне към кръвопускане, ако тя не дойде в съзнание.

– Значи нещата са сериозни? Тя не се преструва?

– Ваше Величество, според мен положението е много сериозно.

– В такъв случай наредете да спуснат завесата и да се разотиваме. Впрочем нека Порпорино ни изпее нещо, за да не си тръгваме под тягостно впечатление.

Порпорино се подчини и превъзходно изпълни две арии. Кралят му изръкопляска, публиката също и представлението свърши. Зрителите започнаха да си пробиват път към изходите, а кралят, съпроводен от Пелниц, отиде зад кулисите, в гримьорната на примадоната.

Когато актриса се почувства зле, докато изпълнява ролята си, не цялата публика е съпричастна към бедата ѝ; колкото и любителят на музика да обожава своя кумир, за жалост винаги бива изпълнен с такава доза егоизъм, че е далеч повече огорчен от изгубеното собствено удоволствие, отколкото от страданията и от тревогите на жертвата. Някои *чувствителни дами*, както се изразявали по онова време, оплаквали нещастния случай по следния начин:

– Клетата! Точно се готвеше да ни очарова със звън на трели, когато изведнъж прегракна и тъй като се изплаши, че ще се провали, предпочете да падне в безсъзнание.

– А пък на мен ми се струва, че тя не се преструваше – рече друга, още по-чувствителна госпожа. – Хората не падат като покосено дърво, ако не са се разболели наистина.

– Можем ли да знаем, мила моя? – подхвана първата. – Добрата актриса умее да пада, както пожелае; тя не се страхува да си причини лека болка. Та нали това толкова много се харесва на публиката!

– Какво по дяволите стана днес с тази Порпорино, та се вдигна толкова врява?! – запита Ламетри маркиз Д'Аржан в другия край на фойайето, където се тълпяха знатните особи. – Да не би любовникът ѝ да я е набил?

– Не говорете така за прелестната, добродетелна девойка – възрази маркизът. – Тя няма любовник, а дори и да има, никога няма да заслужи подобно оскъряние, освен ако той не е последният негодник.

– О, извинете, маркизе! Забравих, че разговарям с доблестен защитник на всички театрални актриси – бивши, сегашни и бъдещи! Впрочем как е госпожица Кошуа¹?

– Скъпа моя – говореше в същото време, разположила се в кретата си, принцеса Амели Пруска², сестра на краля, абатиса на Кведлинбург, на постоянната си довереница, красивата графиня Фон Клайст, – забеляза ли колко се вълнуваше брат ми по време на днешното приключение?

– Не, принцесо – отговори госпожа Мопертюи, старша гувернантка на знатната дама, добродушна, но простовата и разсеяна особа, – нищо не забелязах.

– Не говоря на теб – прекъсна я принцесата с онзи рязък и решителен тон, който понякога ѝ придаваше поразителна прилика с брат ѝ. – Възможно ли е някога да забележиш нещо?! По-добре обърни поглед към небето и се опитай да преброиш колко звезди има по него. Искам да споделя нещо с графиня Фон Клайст и не желая да ни подслушваш.

Госпожа Дьо Мопертюи добросъвестно си запуши ушите, а принцесата се наклони към седналата срещу нея госпожа Фон Клайст и продължи:

– Можеш каквото щеш да си мислиш, обаче според мен за първи път от петнайсет или дори от двайсет години, с една дума, откакто се научих да наблюдавам и да разбирам, кралят се е влюбил.

¹ Мария Кошуа е талантива и красива балерина, която от 1742 до 1750 г. играе в Берлинската опера.

² Анна Амели Пруска (1723–1787) е по-малката сестра на Фридрих Велики; по френски маниер я наричат Амели; на сватбата на сестра си се запознава с Фридрих фон Тренк, когото познаваме от романа „Консуело“ и ще срещаме и в този том, както и братовчед му, авантюриста Франц Фон Тренк; Амели се влюбва във Фридрих и до края на живота си му остава вярна; тя е талантив композитор, свири на много инструменти – на клавиесин и на пиано, също на флейта, на лютня, на орган и на цигулка; известна е с увлечението си по окултни науки.

– Ваше Кралско Височество твърдеше същото и миналата година по повод на госпожица Барберина¹, а Негово Величество и не помисляше да се влюбва в нея.

– Не помислял ли?! Грешиш, миличка! Толкова много я желаеше, че когато младият Фон Кокцей сключи брак с нея, брат ми три дни фуча, както никога преди в живота си, макар да се опитваше да прикрива гнева си.

– Ваше Височество отлично знае, че Негово Величество не може да понася неравните бракове.

– Да, всъщност – браковете по любов, нали така се казва! Неравен брак! Какви гръмки слова, безсмислени като всички високопарни фрази, които управляват светското общество и тиранизират хората.

Принцесата въздъхна дълбоко и внезапно, с характерната за нея бързина да сменя темата на разговорите, насмешливо и раздражено се обърна към гувернантката:

– Мопертюи, ти ни подслушваш, а не броиш небесните светила, както ти заповядах. Трябваше ли да се омъжиш за такъв учен мъж,² за да слушаш след това бърборенето на две лудетини като графиня Фон Клайст и мен! Така че – продължи тя, обръщайки се отново към довереницата си, – тази Барберина успя да завърти главата на

¹ Барбара Кампанини, наречена Барберина (1721–1799), е известна балерина, ученичка на знаменития балетист Антонио Риналди; през 1742 г. тя танцува в Париж, но Фридрих Велики ѝ предлага възнаграждение от 7000 талера годишно; красавицата междувременно се влюбва в шотландския лорд Стюарт Макензи и се опитва да разтрогне договора; арестувана е във Венеция и под конвой е отведена в Берлин, където от 1744 до 1748 г. е най-високоплатената актриса; мълната говори, че кралят се влюбва в нея, а в своите „Мемоари“ Джакомо Казанова твърди, че видял портрета ѝ в кабинета на монарха; през 1748 г. тя се омъжва за унгарския аристократ Карл-Лудвик фон Кокцей (1723–1808), син на държавния канцлер на Пруссия; кралят не е осведомен за сключването на брака и затова отказва на актрисата титлата „графиня“ – получава я при неговия наследник Фридрих Вилхелм II.

² Госпожа Мопертюи е съпруга на Пиер Луи Моро дьо Мопертюи (1699–1759) – френски философ, математик, физик, астроном, на чието име са наречени лунен кратер и астероид; през 1740 г. по покана на Фридрих Велики отива в Берлин, където оглавява Академията на науките.

краля. Зная от сигурен източник, че често след представление той ходел в дома ѝ да изпие чаша чай заедно с Жордан и Шазо¹, дори нерядко тя присъствала на вечерите в двореца Сан Сузи, а до този момент подобно събитие било немислимо във всекидневието на Потсдам. Искаш ли да ти кажа и още нещо? Седмици наред, а може би и месеци, е живяла там в специално определени за нея покои. Както виждаш, доста съм наясно какво се случва и тайнствената физиономия на моя брат не може да ме измами.

– Щом на Ваше Кралско Височество всичко е известно, вероятно знаете и това, че по причини... от държавна важност, за които не би трябвало да се досещам, кралят понякога обича да внушава на околните мнението, че не е толкова суров, колкото те предполагат, макар в действителност...

– Макар в действителност брат ми никога да не е обичал истински нито една жена, дори и собствената си съпруга, нали така? А пък аз не съм убедена в прословутата му добродетелност и още по-малко – в студенината му. Фридрих винаги е бил лицемер. Никога няма да ме принуди да повярвам, че госпожица Барберина е живяла дълго в двореца единствено за да я възприемат като негова любовница. Тя е красива като ангел и умна като дявол, добре образована и говори не зная колко точно чужди езици.

– Изключително порядъчна жена е и обожава съпруга си.

– И мъжът ѝ я обожава, независимо че бракът им е толкова неравен, нали, графиньо? А, не отговаряш? Да не би и ти, благородната вдовица, да си замислила подобен неравен брак с някой паж или с жалък бакалавър?

– Ваше Височество изпитва лудо желание да види още една неравна страст – страст на сърцата – между краля и някаква девица от Операта?

– Ако става дума за Порпорина, то връзката би ми изглеждала по-вероятна, а дистанцията между двамата би ме плашила по-малко. Струва ми се, че на сцената, както и в двора, съществува определена йерархия; тези предразсъдъци обаче са фантазия и болест на

¹ Шарл Етиен Жордан (1700–1745) е немски писател, съветник и довереник на Фридрих Велики; Исаак Франсоа Егмонд Шазо (1716–1797) също е доверен придворен на краля.

човешкия род. Певицата се цени много повече от балерината. При това се носи мълвата, че тази Порпорина е още по-умна, по-образована, по-възпитана, по-мила и – накрая – знае дори повече чужди езици от Барберина. А пък желанието да може да говори на тези езици, от които си няма понятие, е мания на моя брат. И освен това музиката, която уж толкова силно обича, въпреки че в действителност няма нищо общо с нея... Разбираш ли? Ето още една точка на съприкосновение с нашата примадона. През лятото тя също ходи в Потсдам, обитава същите покои, които Барберина е заемала в новия Сан Суси, пее на закритите концерти на краля... Малко ли е всичко това, за да бъдат потвърдени моите догадки?

– Напразно Ваше Височество храни надеждата да открие някаква слабост в живота на нашия велик крал. Всичко се върши прекалено явно и прекалено обмислено, за да имаме основание да заподозрем дори капчица любов.

– Не любов, не, Фридрих не знае какво е любов. Но може би увлечение, интрижка. Няма да отречеш, че навред се говори за всичко това.

– Да, но никой не вярва. Всички си мислят, че кралят, стремейки се да разсее скуката си, дири развлечения, слушайки бърборенето и красивите руади на актрисата, обаче след четвърт час подобни бръщолевения и славееви трели се обръща към нея с думите, които би отправил към когото и да било от секретарите си: „Стига за днес. Пожелая ли отново да ви послушам утре, ще ви известя.“

– Да, не е особено любезен. Ако точно така е ухаждал госпожа Фон Кокцей, то никак не е чудно, че не е могла да го понася. А тази Порпорина също ли се държи с него нелюбезно?

– Носи се мълвата, че е необикновено скромна, благовъзпитана, боязлива и печална.

– О, това е най-сигурният начин да се хареса на краля! Очевидно е хитра особа! Ех, ако е истина, ако мога да ѝ се доверя!

– Умолявам ви, принцесо, не се доверявайте никому – дори на госпожа Мопертюи, която сега здраво похърква.

– Нека си хърка. Няма значение дали спи, или бодърства – еднакво е глупава... И така, графиньо Фон Клайст, бих желала да се запозная с тази Порпорина и да разбера дали може да ми бъде полезна. Много съжалявам, че не се съгласих да я приема, когато кра-

лят предложи да я доведе една сутрин, за да се насладя на песнето ѝ; знаеш ли, струва ми се, че проявих предубеждение спрямо нея...

– Естествено, напразно. Нямахме как да предположите, че...

– Да се сбъдне Божията воля! Мъката и отчаянието така ме изтерзаха през изминалата година, че всичките ми второстепенни грижи изчезнаха. Желая да се срещна с тази девойка. Кой знае, току виж успяла да получи от краля онова, за което напразно го молим?! От няколко дни все по този въпрос разсъждавам, а днес – наясно си, че не мога да мисля за нищо друго – и така, днес, когато видях как се разтревожи и изплаши Фридрих от нейния припадък, почти се убедих, че единственото ми спасение може да бъде именно тя...

– Пазете се, Ваше Височество... Опасността е изключително голяма.

– Винаги твърдиш едно и също. Аз съм още по-подозрителна и по-внимателна от теб. Все пак си струва да размисля. Събуди се, моя мила Мопертюи, пристигнахме.